

Nr 85.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för vissa byggnadsföretag vid centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet; given Stockholms slott den 11 februari 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed under åberopande av bifogade utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Nils Hansson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 11 februari 1921.

Närvarande:

Statsministern friherre DE GEER, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, TAMM, HANSSON.

Departementschefen, statsrådet Hansson anförde:

I skrivelse den 7 november 1919 hemställde styrelsen för centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, att Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen att ej mindre för uppförande vid Experimentalfältet av nya institutionsbyggnader för centralanstaltens kemiska och bakteriologiska avdelningar och dess avdelning för husdjursskötsel och mejerihantering samt av en ny försöksladugård än även för tillbyggnad av den botaniska avdelningens institutionsbyggnad och uppförande av ny bostad för denna avdelnings vaktmästare på extra stat för år 1921 anvisa ett anslag av 2743. *Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 74 häft. (Nr 85).* 1

sammanlagt 1,524,000 kronor. Av denna summa beräknades 1,400,000 kronor för uppförande av nya institutionsbyggnader för kemiska, bakteriologiska samt husdjurs- och mejeriavdelningarna, 56,000 kronor för en ny försöksladugård för husdjursavdelningen, 50,000 kronor för tillbyggnad av den nuvarande botaniska institutionen och 18,000 kronor för uppförande av ny vaktmästarbostad vid samma institution.

Till stöd för sin hemställan anförde styrelsen huvudsakligen följande.

Den utredning, som styrelsen låtit verkställa angående behovet av ökade arbetskrafter och vidgade arbetslokaler för centralanstalten, hade givit till resultat, att nya institutionslokaler behövde anskaffas såväl för de kemiska och bakteriologiska avdelningarna som ock för husdjurs- och mejeriavdelningen samt att den av den botaniska avdelningen disponerade institutionsbyggnaden vore i behov av tillbyggnad.

Den byggnad, i vilken de tre förstnämnda avdelningarna vore inrymda, vore den lantbruksakademien tillhöriga s. k. »stenhus- eller mangårdsbyggnaden vid Experimentalfältet», vilken uppförts på 1830-talet och ursprungligen använts till museum. I denna byggnad inrymdes år 1864 lantbruksakademiens agrikulturkemiska laboratorium, varjämte akademiens agrikulturkemist här hade sin tjänstebostad. Då centralanstalten upprättades, överlämnade lantbruksakademien byggnaden till den nya försöksanstalten och i byggnaden inrymdes centralanstaltens avdelning för lantbrukskemi samt dess avdelning för husdjursskötsel, mejerihantering och bakteriologi. Även sedan den bakteriologiska underavdelningen utbrutits såsom särskild avdelning, hade den fortfarande fått åtnöja sig med det utrymme, som ursprungligen anvisats densamma.

Den glädjande utveckling av centralanstaltens verksamhet, som gjort sig gällande under den tid, anstalten existerat, hade redan för länge sedan gjort arbetsförhållandena i de tränga lokalerna olidliga; och för den utvidgning av centralanstaltens verksamhet, som nu planerades och som med hänsyn till det svenska jordbrukets nuvarande ställning vore i hög grad önskvärd, vore alldeles nödvändigt, att en genomgripande förändring nu företoges beträffande de nämnda avdelningarnas tillgång till arbetslokaler.

Vad beträffade *den kemiska avdelningens lokalbehov* vore att observera, att det hus, i vilket det kemiska laboratoriet vore inrymt, ursprungligen ej varit avsett för laboratorieändamål, vilket förklarade, att en del för ett nutida laboratorium erforderliga anordningar med avseende på ventilation, avlopp o. s. v. alldeles saknades i detsamma och icke utan en genomgripande ombyggnad läte sig däri anbringas. Redan vid tiden för centralanstaltens upprättande och under dess första verksamhetsår kunde därför dessa lokaler med fog betecknas såsom föga tillfredsställande, och kemiska avdelningens föreståndare framhöll redan år 1912 med styrka behovet av en nybyggnad. Han påpekade, att, då denna byggnad ursprungligen varit avsedd för helt andra ändamål, laboratoriets lokaler redan från början endast ofullständigt motsvarat de fordringar, man under de senaste årtiondena allt mera allmänt även i vårt land ansett sig böra ställa på

ett kemiskt laboratorium med hänsyn till utrymme, hygien, lokalernas ändamålsenliga anordning i förhållande till varandra, brandsäkerhet o. s. v. De härav härrörande olägenheterna hade visserligen till en tid kunnat nöd-
torftigt motverkas genom att gång efter annan verkställa utvidgningar och omändringar, men i och med laboratoriets införlivande med centralanstalten och de ökade anspråk, som till följd härav blivit ställda och allt framgent torde komma att i ökad grad ställas på detsamma, hade bristerna gjort sig allt mera kännbara.

Med varje år framträdde den nuvarande lokalens otillräcklighet och olämplighet allt skarpare, på samma gång det bleve allt tydligare, att dessa brister icke längre läte sig på ett effektivt sätt avhjälpas genom reparationer eller tillbyggnader av den gamla, nu mer än 80-åriga byggnaden, vadan frågan om uppförande av en tidsenlig nybyggnad för laboratoriets behov tedde sig allt mera oavvislig.

Trots sina påtagliga brister var det gamla laboratoriet dock icke allt för otillfredsställande, så länge verksamheten därstädes kunde hållas inom snä-
vare gränser, d. v. s. så länge endast ett fåtal analytiska arbeten behövde sam-
tidigt komma till utförande. Det var då, änskönt alltid med någon svårighet, möjligt att inskränka utvecklingen av sura och frätande ångor och gaser, så att dessa varken blevo i någon högre grad besvärliga för de arbetande eller inverkade förstörande på apparater och redskap. Men sedan laboratoriets uppgift väsentligen utvidgats, så att det icke blott haft att utföra de arbeten, som nödvändiggjordes av avdelningens egen försöksverksamhet, utan även fått sig förelagt att utföra jämväl de analytiska undersökningar, som påkallades av övriga avdelningars arbeten, hade omfånget av dess verksamhet mång-
dubblats. Ett stort antal analysprov inkomme nu ofta samtidigt och måste förarbetas inom en jämförelsevis kort tid.

Härav uppstode allehanda svårigheter. Utvecklingen av syreångor bleve stundom även med det försiktigaste arbetssätt så intensiv, att den icke läte sig behärskas med den primitiva ventilationsanordningen utan nödvändig-
gjorde öppnandet av fönstren på vid gavel, vilket isynnerhet under den kallare årstiden medförde icke blott obehag utan rent av allvarsamma faror för de arbetandes hälsa. Ångorna, som utbredde sig över hela laboratorielokalen, in-
verkade dessutom förstörande på vågar och andra ömtåliga och dyrbara pre-
cisionsinstrument, på böcker och bokband m. m.

Härtill komme, att utrymmet i och med den ökade verksamheten blivit alltmera otillräckligt. Den å laboratoriet arbetande personalen hade sedan cen-
tralanstaltens inrättande mer än fördubblats, under det att lokalen förblivit densamma. Det hade nu längesedan kommit till den punkt, att en ytterligare utökning av verksamheten icke vore tänkbar, utan att ökade lokaler bereddes. Särskilt finge betonas, att en analytisk undersökning av jordprov och skörde-
produkter från den runt omkring i landet pågående försöksverksamheten, vilken ifrågasatts som ett led i det alltid önskvärda samarbetet mellan avdel-
ningen och de s. k. lokala fältförsöken och som genom en till centralanstalten överlämnad gåva av 85,000 kronor om året under fem års tid för utökande av jordbruksavdelningens verksamhet komme att bli än mer omfattande, svår-
ligen läte sig genomföras med mindre ett väsentligt ökat utrymme kunde be-
redas åt det kemiska laboratoriet.

Vad beträffade *den bakteriologiska avdelningens behov av lokalutrymmen*, hade det redan framhållits, att även dess arbetslokaler vore inrymda i den på 1830-talet för lantbruksakademien uppförda byggnaden. Den del av byggnaden, vari den bakteriologiska avdelningen vore installerad, användes före centralanstaltens grundande till bostadsvåning åt lantbruksakademiens agrikulturkemist, och de rum i denna våning, som bakteriologiska avdelningen nu disponerade, hade förut använts till kök, serveringsrum och matsal för nämnde tjänsteman.

De avdelningen tillhörande rummens antal vore tre, vartill komme ett litet fotografiskt mörkrum, som dock tillika måste användas såsom genomgångsrum eller passage mellan tamburen och det egentliga laboratorierummet.

Ett av de tre rummen disponerades av avdelningens föreståndare till kombinerat skriv-, mottagnings- och laboratorierum. Rummet vore i och för sig litet (4×4.2 meter), men måste dock utom till ovan angivna ändamål även tjäna såsom vågrum och därmed även användas av avdelningens assistenter.

Närmast detta rum låge ett litet (4.2×2.3 meter) rum, som användes för grövre arbeten såsom steriliseringar, större kokningar, destillationer samt diskning. Här funnes även ett mindre dragkapell. På grund av sin mångsidiga och viktiga användning vore detta lilla rum ofta nog uppehållsorten för avdelningens hela personal, vaktmästaren inberäknad, varvid rörelsefriheten helt naturligt vore inskränkt till ett minimum.

Det därintill liggande, större arbetsrummet (6.7×5.0 meter) vore det enda, som i avseende på utrymme vore något så när tillfredsställande. Detta vore det egentliga bakteriologisk-kemiska arbetsrummet.

Den omständigheten, att steriliserings- och kokrummet vore beläget mellan föreståndarens rum och det allmänna laboratorierummet, medförde den betydande olägenheten, att ångor och skadliga gaser lätt inkomme i dessa senare rum, vilket hade till följd att metalsaker mycket snart oxiderades, och att bokband efter några år fölle sönder.

Förrådsrum funnes ej, utan hade ett för övrigt mycket otillfredsställande dylikt måst inredas ovanpå husets vindsvåning. Den till laboratoriet hörande tamburen hade redan för många år sedan måst tagas i anspråk även för andra ändamål. Här funnes uppställda burkar med i gång varande jordförsök, instrument och kulturskåp, förråd av destillerat vatten m. m.

Under de senare åren hade med styrelsens tillåtelse ständigt en hospitant medgivits arbeta vid avdelningen och då de av dessa hospitanter utförda arbetena voro av betydelse för verksamheten vid avdelningen, hade man ej ansett sig böra neka arbetsutrymme åt dessa personer. Emellertid medförde närvaron av en hospitant, att den arbetsplats, som disponerades av avdelningens egen personal och som redan i och för sig vore absolut otillräcklig, bleve ytterligare inskränkt.

Härtill komme behov av utrymme för nitragintillverkningen. Hithörande arbeten, d. v. s. framställning av kulturer av bakterier för ympning av baljväxter, vore givetvis en av avdelningens viktigare uppgifter och utgjorde en av föreningspunkterna mellan avdelningen och den jordbrukande allmänheten. Hithörande arbeten finge nu utföras i det större gemensamma bakteriologiska arbetsrummet, men med den glädjande utveckling, som nitragintillverkningen numera tagit, förefunnes stort behov av särskild lokal för denna tillverkning.

Möjligheter till utvidgning av avdelningens laboratorium inom den nuvarande institutionsbyggnaden funnes emellertid ej, då arbetslokalen på tre sidor begränsades av ytterväggar och på den fjärde av stora samlingsalen samt av trappuppgången. Avdelningens med åren alltmera utvidgade verksamhet hade emellertid medfört, att de i början tämligen drägliga utrymmesförhållandena numera blivit i hög grad otillfredsställande.

En utvidgning av *husdjurs- och mejeriavdelningens arbetslokaler* hade likaledes blivit nödvändigjord av dessa avdelningars under de senare åren allt mer och mer vidgade verksamhet.

Arbetet på husdjursavdelningen hade redan givit många för det praktiska jordbruket betydelsefulla resultat. Försöksverksamheten på husdjurskötselns område hade under det första årtiondet av centralanstaltens tillvaro huvudsakligen varit inriktad på utfodringsförsök, avsedda att klargöra de olika fodermedlens värde för olika djurslag och vid olika produktionsriktningar, samtidigt som de avsett att belysa de vanligaste husdjursslagens allmänna näringsbehov. Denna del av försöksverksamheten, vilken före centralanstaltens tillkomst förberetts genom arbetet inom kontrollföreningarna, hade numera i väsentlig mån hunnit slutföras. Försöksverksamheten på detta område hade lett till utarbetandet av en metod, genom vilken fodermedlens bruksvärde kunde beräknas med ledning av deras analys, och den med ledning av försöken utformade svenska foderenhetsberäkningen hade i sina huvuddrag blivit godkänd såsom gemensam för de skandinaviska länderna. På grundval av de utförda försökens resultat hade avdelningens föreståndare också haft tillfälle att i sin »Handbok i utfodringslära» giva en sammanfattning av utfodringslärans allmänna läge.

Härmed hade emellertid nya försöksuppgifter trätt i förgrunden. Vid sidan av de spörsmål, som väsentligen kunde lösas genom i landets olika delar hos praktiska lantmän anordnade försök, hade framträtt nya, som krävde en starkare utveckling av den centrala försöksverksamheten. I första hand hade framträtt ett behov att bestämma smältbarheten hos svenska fodermedel. Dessutom framträdde i första planet spörsmål om de olika näringsämnenas uppgifter vid djurnäringen och speciellt om de minimimängder av dessa, som vore behövliga för djurens underhåll och produktion, varvid särskilt frågan om de olika djurslagens behov av och förmåga att tillgodogöra sig de kvävehaltiga näringsämnena vore av stor praktisk betydelse. Slutligen finge man vid lösningen av en hel del mera ingående utfodrings- och näringsfrågor hava möjlighet att genomföra respirationsförsök, genom vilka djurens hela näringsomsättning kunde överskådas.

För att avdelningen med framgång skulle kunna upptaga de frågor, som nu i första hand krävde sin lösning, nämligen fastställande av smältbarheten hos svenska fodermedel, bestämmande av de minimimängder av olika näringsämnen, särskilt de kvävehaltiga, som vore behövliga för djurens underhåll och produktion, samt upptagande till prövning av mera invecklade utfodrings- och näringsfrågor genom anordnande av respirationsförsök, erfordrades dels andra laboratorieanordningar, än de som nu funnes vid centralanstalten, och dels uppförandet av ett nytt försöksstall. Av de nämnda försöksuppgifterna hade endast smältbarhetsförsöken hittills kunnat upptagas och dessa huvudsakligen som försök med getter. Den nuvarande ladugården vid Experimental-

fältet lämpade sig icke såsom försöksladugård för mera ingående försöksuppgifter. Den innehölle endast utrymme för kor, och försöksgetterna hade kunnat inrymmas där endast genom att härför begagna en del av kornas båsplatser samt angränsande foder- och förrådsrum. Den vore också i saknad av från försökssynpunkt behöfligt magasinutrymme samt upplagsrum för de olika fodermedlen, plats för dessas tillberedning, uppvärmning, kokning eller finfördelning. Då själva ladugårdslokalerna delvis vore betydligt fuktiga och från försökssynpunkt mindre lämpliga, och då det behöfliga utrymmet icke kunde anskaffas inom den förefintliga byggnaden, vore uppförandet av ett särskilt försöksstall synnerligen av nöden.

För att i största möjliga grad kunna begränsa kostnaderna för det blivande försöksstallet syntes detta kunna givas en mindre omfattning, under förutsättning att avdelningens kor och möjligen också getter och får under de tider, då försök icke påginge, liksom hittills vårdades i den äldre ladugården, från vilken de i så fall, så snart de komme att användas såsom försöksdjur, överflyttades till försöksstallet. Detta skulle då kunna begränsas till ett utrymme, som beredde plats för 5 å 6 kor, ungefär samma antal getter och får, ett par boxar för svin samt lämpliga lokaler för försöksindivider av kaniner och fjäderfä. I försöksstallet borde dock därjämte inrymmas plats för tillräckliga för försöksdjuren avsedda foderupplag samt rum för dessas tillberedning, blandning, utvägning, kokning eller värmning m. m. Ett rum borde därjämte reserveras för djurens skötare och för försöksassistentens skrivgöromål under de tider, försök påginge.

Hittills hade avdelningen för husdjursskötsel och mejerihantering saknat eget laboratorium. Flertalet fodermedelsanalyser hade utförts av anstaltens kemiska avdelning, där också husdjursavdelningens ordinarie assistent beretts tillfälle att utföra de analyser, som stode i sammanhang med utarbetandet av nya försöksmetoder och icke gärna kunnat överlämnas åt andra att utföra. Ju mera arbetet utvecklades i mera vetenskaplig riktning och ju mera sådana spörsmål upptoges till behandling, som berörde smältbarhetsförsök, kväveomsättnings- och respirationsförsök, desto mera bleve de påfordrade kemiska analyserna av den natur, att en stor del av dem finge utföras på avdelningens eget laboratorium.

De fodermedelsanalyser, som allt fortfarande bleve behöfliga i sammanhang med de praktiska utfodringsförsöken, liksom ock en avsevärd del av analyserna från den centrala försöksverksamheten beräknades emellertid även i fortsättningen komma att utföras å anstaltens kemiska avdelning, men med den vidgning av arbetsplanen, som framlagts i det föregående, vore ett eget laboratorium en nödvändig förutsättning för det fortsatta arbetet.

Även för mejeriavdelningen behövdes ökat utrymme. En av orsakerna till att de centrala mejeriförsöken ännu ej kunnat få någon större omfattning vore den, att denna avdelning saknat och saknade ett för mejeriförsök avsett laboratorium.

Då den av de nämnda avdelningarna disponerade gamla byggnaden å Experimentalfältet icke gäve möjlighet att i den inreda för dessa avdelningars speciella arbetsuppgifter lämpliga lokaler med tillhörande specialanordningar, hade styrelsen, sedan respektive avdelningsföreståndare uppgjort ett program för avdelningarnas utvidgande, genom tillkallad arkitekt låtit uppgöra för-

slag till uppförande vid Experimentalfältet av två nya institutionsbyggnader, den ena avsedd för den kemiska och bakteriologiska avdelningen och den andra för husdjurs- och mejeriavdelningen samt en för husdjursavdelningen avsedd försöksladugård. Vid sin granskning av de uppgjorda programmen för dessa nybyggnader hade styrelsen utgått ifrån, att nybyggnaderna borde givas den omfattning, att de kunde fylla de ifrågavarande avdelningarnas behov av utrymme för de närmaste årtiondena. Det av styrelsen godkända byggnadsprogrammet avsåge således att bereda tillräcklig arbetsplats för den ökade tjänstemannapersonal, som styrelsen i sin ovannämnda skrivelse den 7 november 1919 föreslagit och Kungl. Maj:t och riksdagen sedan beslutat skola anställas vid de ifrågavarande avdelningarna, och att dessutom upptaga ett mindre reservutrymme för en eventuell utökning av avdelningarnas nu enbart för den närmaste tiden planerade verksamhet.

Beträffande den detaljerade motiveringen för de olika arbetslokalernas storlek och placering i förhållande till varandra hänvisade styrelsen till den specialmotivering, som i detta avseende lämnats av de olika avdelningsföreståndarna i särskilda av dem avgivna promemorior, som bifogats framställningen.

Endast i fråga om en viss del av byggnadsprogrammet hade styrelsen ansett sig böra ange de skäl, som för styrelsen varit bestämmande vid programmetts uppgörande, och det gällde användningen av den översta våningen i de båda institutionsbyggnaderna. Dessa våningar vore nämligen avsedda att användas till bostäder för tjänstemännen. Det kunde synas som en inkonsekvens att föreslå upptagandet av bostadsutrymmen i byggnadsplanen, då styrelsen samtidigt hemställt, att den assistenterna nu tillerkända bostadsförmännen skulle indragas i samband med genomförandet av den nya löneregleringen. Styrelsen ville emellertid i detta sammanhang framhålla, att den ansåge det i hög grad önskligt, att bostäder in natura måtte kunna i största möjliga utsträckning anvisas åt centralanstaltens tjänstemän. Det hade varit endast av den anledningen, att det ej bleve möjligt att kunna anvisa denna förmån åt samtliga tjänstemännen, som styrelsen föreslagit, att detta ej måtte bli någon i själva avlöningen ingående förmån.

Arbetet vid de flesta av centralanstaltens avdelningar vore av den beskaffenhet, att det komme att bli förenat med allvarliga olägenheter, om assistenterna icke hade bostäder i anstaltens närhet. Flera av de planerade försöken vid husdjursavdelningen, särskilt respirationsförsöken, krävde ständig tillsyn dygnet om, och de för dem avsedda assistenterna finge därför beredas bostad i omedelbar närhet av laboratoriet. Liknande vore förhållandet med en del vid botaniska och entomologiska avdelningarna förekommande arbeten. Vissa av dessa arbeten, särskilt infektionsförsöken, borde i regel utföras på aftonen, och även beträffande en del andra arbeten såsom observationer på försöksfältet, besprutningsförsök m. m. utgjorde aftnarna den bästa arbetstiden. Då det vore ett stort antal försök angående olika växtsjukdomar, som samtidigt påginge, vore det uppenbart, att det fordrades ej blott tillgång på arbetskrafter utan även att dessa vore tillgängliga på de för de olika försöken lämpligaste tiderna. Det vore därför en stor olägenhet, om de tjänstemän, som skulle handhava dessa försök, bleve nödsakade att skaffa sig bostäder på längre avstånd från institutionen. Den oundvikliga följden av en sådan an-

ordning bleve den, att flera tjänstemän måste anställas, några med morgon- och förmiddagstjänstgöring och andra med eftermiddags- och kvällstjänstgöring, vartill komme de stora svårigheter, som därigenom skulle uppstå för att fullt utnyttja de tillgängliga arbetskrafterna. Genom att bostad bereddes på platsen erhöles anstalten däremot den förmånen, att många av tjänstemännen komme att utföra ett frivilligt övertidsarbete, som ej bleve möjligt att utföra, om bostaden vore belägen å annan plats.

Då det således ifrån centralanstaltens egen synpunkt måste anses vara en avgjord förmån, om styrelsen kunde bliva i tillfälle att tillhandahålla bostad vid Experimentalfältet åt ett så stort antal tjänstemän som möjligt, hade styrelsen ansett det vara en stor fördel att under samma tak kunna inrymma ej blott nödiga lokaler för institutionerna utan även bostadsutrymme för vissa tjänstemän, detta så mycket hellre som den rådande bostadsbristen, särskilt i huvudstaden, där de ifrågakarande tjänstemännen vore hänvisade att söka sig bostad, gjorde en dylik åtgärd i hög grad önskelig. Beredandet av bostäder åt en del av de ifrågakarande tjänstemännen kunde nämligen betraktas som ett bidrag till lindrande av den allmänt rådande bostadsnöden.

Allt detta hade gjort, att styrelsen ansett sig böra föreslå, att den översta våningen i de båda institutionsbyggnaderna måtte användas för beredande av bostäder åt vissa vid centralanstalten anställda tjänstemän.

Vad beträffade *användningen av den gamla institutionsbyggnaden*, som genom dessa nybyggnader skulle bliva för annat ändamål disponibel, hade styrelsen erinrat därom, att denna byggnad ursprungligen uppförts för lantbruksakademiens räkning och att den av denna disponerats ända till dess att centralanstalten upprättades. För lantbruksakademien skulle det givetvis vara en fördel, om den åter finge träda i besittning av denna byggnad. Akademien skulle då kunna dit förlägga sitt bibliotek och sina expeditiionslokaler samt lämna sin sekreterare den tjänstebostad, som ursprungligen varit denne tjänsteman tillerkänd, men som akademien under de senaste årtiondena ej kunnat tillhandahålla honom. Av vilken betydelse detta skulle vara för akademien vore lätt att inse. Akademiens trädgårdsavdelning och trädgårdsskola samt akademiens lantbruks- och fiskerimuseum, över vilka sekreteraren hade att utöva tillsynen, vore nämligen förlagda till Experimentalfältet.

En dylik anordning skulle emellertid vara till avgjord fördel även för centralanstalten. Akademiens sekreterare, som på samma gång vore självskrivnen ledamot och sekreterare i centralanstaltens styrelse samt ordförande i den nämnd, som bildades av anstaltens avdelningsföreståndare och överassistenter och som enligt de för centralanstalten gällande stadgarna skulle förbereda och avgiva yttrande i olika under styrelsens prövning kommande frågor, intoge sålunda en sådan ställning till hela anstalten, såsom styrelsens närmaste representant på platsen och verkställande ledamot i styrelsen, att det givetvis skulle vara en stor fördel, om han kunde vara bosatt vid Experimentalfältet och på nära håll följa de viktiga och betydelsefulla arbeten, som där utfördes.

Likaså skulle en förflyttning av akademiens bibliotek till Experimentalfältet medföra påtagliga fördelar för centralanstalten. Redan nu anlätades biblioteket i främsta rummet av centralanstaltens tjänstemän; men på grund därav att biblioteket låge inne i Stockholm, hade detsamma ej kunnat bliva av den betydelse för centralanstalten, som det skulle kunna blivit, om det vore

förlagt till Experimentalfältet. På grund därav hade också dublettexemplar av en del litteratur, som funnes tillgänglig i akademiens bibliotek, måst anskaffas för de olika avdelningarnas bibliotek. Genom en överflyttning av akademiens bibliotek till Experimentalfältet skulle därför nyanskaffningen — fränsett nödigt handbibliotek — kunna högst betydligt inskränkas för de olika avdelningarna.

Till stöd för sin framställning om *tillbyggnad av den botaniska avdelningens institutionsbyggnad* och i samband därmed om *uppförande av ny vaktmästarbostad* vid denna avdelning åberopade styrelsen de skäl, som avdelningens föreståndare uti en till styrelsen ställd skrivelse den 13 mars 1918 anfört till stöd för sin hemställan om ökade arbetslokaler. Föreståndaren hade såsom sin uppfattning uttalat, att uppförandet av en ny byggnad för den botaniska avdelningen vore den lämpligaste lösningen av frågan, men styrelsen hade efter prövning av de föreliggande omständigheterna kommit till den uppfattningen, att avdelningens behov av ökat utrymme åtminstone för den närmaste framtiden kunde bliva jämförelsevis väl tillgodosett genom en tillbyggnad av den nuvarande, år 1907 uppförda institutionsbyggnaden, varigenom skulle tillkomma fem rum samt plats i källarvåningen för fysiologiskt mörkrum, verkstad och upplagsrum. Då härigenom det av vaktmästaren nu disponerade bostadsutrymmet i institutionsbyggnaden skulle tagas i anspråk såsom arbetslokal för avdelningen, måste ny vaktmästarbostad uppföras.

Styrelsen hemställde därför om anvisande av 50,000 kronor för tillbyggnad av den botaniska institutionen och 18,000 kronor för uppförande av ny vaktmästarbostad.

Då kostnadsberäkningen för de föreslagna nya institutionsbyggnaderna för kemiska, bakteriologiska, husdjurs- och mejeriavdelningarna samt ny försöksladugård uppginge till 1,456,000 kronor, beräknades den sammanlagda kostnaden för centralanstaltens föreslagna ny- och tillbyggnader således till ett belopp av 1,524,000 kronor.

Över framställningen avgåvos yttranden av lantbruksstyrelsen, lantbruksakademien och byggnadsstyrelsen.

Lantbruksstyrelsen och lantbruksakademien tillstyrkte förslaget till alla delar, och anförde akademien tillika, att det skulle för akademien och dess verksamhet vara av största betydelse, om akademien på grund av att nya tidsenliga institutionsbyggnader uppfördes vid Experimentalfältet för centralanstaltens räkning bleve i tillfälle att för sin egen verksamhet förfoga över sin där belägna åt centralanstalten upplåtna huvudbyggnad.

Byggnadsstyrelsen förmälde sig icke hava något att erinra mot de företedda ritningarna. I fråga om institutionsbyggnadernas förläggning framlade styrelsen ett nytt förslag. Beträffande de beräknade kostnaderna ansåg styrelsen desamma böra ökas för försöksladugården till 88,000 kronor och för vaktmästarbostaden till 30,000 kronor, varjämte borde beräknas 30,000 kronor för yttre ledningar och 40,000 kronor

för planeringar och vägar. Totalkostnaden höjdes härigenom till 1,638,000 kronor.

Framställningen blev ej föremål för proposition till 1920 års riksdag. Dåvarande departementschefen yttrade i sitt anförande till statsrådsprotokollet till propositionen nr 150, att han visserligen icke ville bestrida, att behov av utvidgade arbetslokaler förefunnes för vissa avdelningar och ej heller att en ny försöksladugård kunde vara behövlig, men ansåg han, att vissa med dessa byggnadsförslag sammanhängande förhållanden ännu voro outredda. Det syntes honom således bland annat ej vara tillfyllest ådagalagt, att icke den nuvarande gamla institutionsbyggnaden kunde och borde fortfarande användas för centralanstalten, varigenom behovet av nybyggnad skulle minskas. Om detta ej visade sig lämpligt, borde i varje fall frågan, huruvida och under vilka villkor den borde återlämnas till akademien bliva föremål för närmare utredning.

I skrivelse den 28 augusti 1920 har nu centralanstaltens styrelse ytterligare anført i huvudsak följande.

Föreståndarna för resp. lantbrukskemiska, bakteriologiska och husdjursavdelningarna hade med anledning av vad i ärendet förekommit till styrelsen inlämnat skrivelser, i vilka frågan om *möjligheten att använda den nuvarande institutionsbyggnaden för centralanstaltens ändamål* närmare belystes.

Föreståndaren för den lantbrukskemiska avdelningen, professorn *H. G. Söderbaum* hade sålunda i sin skrivelse bland annat anført följande.

Redan år 1912 hade Söderbaum i en till styrelsen ingiven skrivelse betonat, hurusom med varje år den nuvarande lokalens otillräcklighet och olämplighet för avdelningens behov allt skarpare framträdde, på samma gång det bleve allt tydligare, att dessa brister icke längre läte sig på ett effektivt sätt afhjälpas genom reparationer eller tillbyggnader av den gamla, nu mer än 80-åriga byggnaden. I en under den 23 september 1919 till styrelsen ingiven promemoria hade ytterligare framlagts de icke från något håll vederlagda skäl, som synts honom ådagalägga den gamla institutionsbyggnadens olämplighet för ett ändamål, för vilket den dessutom från början aldrig varit avsedd.

För att denna byggnad skulle kunna omvandlas till ett verkligt laboratorium, som någorlunda tillfredsställde nutidens fordringar på ett sådant, med laboratorielokaler av erforderligt kubikinnehåll och lämpligt läge i förhållande till varandra samt försedda med effektiva till- och avloppsledningar i nödigt antal och på behörigt sätt placerade, skulle, enligt Söderbaums förmenande, krävas ett om- och tillbyggnadsarbete så grundligt, att det ifråga om kostnaden kunde väntas komma att föga eller icke stå tillbaka för uppförandet av en nybyggnad, utan att ändock giva samma tillfredsställande resultat, varförutom det skulle göra de i byggningen nu inhysta avdelningarna husvilla under

större delen av arbetstiden och därigenom medföra ett högst kännbart avbräck i en stor del av centralanstaltens verksamhet.

Tanken att den nuvarande gamla institutionsbyggnaden skulle kunna och böra fortfarande användas för centralanstaltens *kemiska* avdelning, syntes honom därför, vare sig man skärskådade frågan blott ur denna avdelnings egen eller ur en för centralanstalten i dess helhet gemensam synpunkt, te sig lika otillfredsställande, på samma gång det kunde betvivlas, att dess realiserande vore ägnat att medföra en verklig besparing för statsverket.

Den bakteriologiska avdelningens föreståndare professorn *Chr. Barthel* hade likaledes framhållit dels det trängande behovet av ökat utrymme för den bakteriologiska institutionen och dels att detta behov av ökat lokalutrymme icke lämpligen kunde tillgodoses i den gamla institutionsbyggnaden. Han hade härom anfört bland annat följande.

I sin skrivelse den 7 november 1919 rörande nybyggnader för vissa av anstaltens avdelningar hade centralanstaltens styrelse kraftigt framhållit behovet av att väsentligt större utrymme bereddades den bakteriologiska avdelningen än vad denna för närvarande disponerade. Det vore alltså överflödigt att inför styrelsen från hans sida åter åberopa alla de skäl, som gjorde anskaffandet av nya och tillräckligt stora lokaler för den bakteriologiska avdelningens behov ej endast önskvärt, men snart sagt nödvändigt, om avdelningens arbete skulle kunna för framtiden fortgå i samma utsträckning och i samma utvecklingstakt som hittills. Barthel ansåge sig dock ej böra underlåta att för styrelsen framhålla de oupphörligt ökade svårigheterna att inom det nuvarande lokalutrymmet bedriva det bakteriologiska försöksarbetet. Utom avdelningens tre tjänstemän arbetade även överassistenten i mejerihantering å det bakteriologiska laboratoriet, varjämte sedan flera år tillbaka även alltid en hospitant, in- eller utländsk, för längre eller kortare tid vid avdelningen erhållit arbetsplats. Barthel hade ej ansett sig böra neka att hos styrelsen anhålla om tillstånd för dessa hospitanter att arbeta å avdelningen, dels emedan de av dem utförda arbetena delvis komme avdelningen till godo, dels emedan reciprocitet i detta avseende mellan försöksinstitutioner i in- och utlandet vore en gammal god regel. Detta gjorde emellertid, att antalet vid avdelningen arbetande i regel uppginge till sex, vaktmästaren inberäknad. Härav framginge med hänsyn till de upplysningar, som förut lämnats i avseende på disponibelt utrymme, att förhållandena i verkligheten vore sådana, att en utvidgning av avdelningens lokaler finge betecknas som en ofrånkomlig nödvändighet.

Det vore emellertid ett par omständigheter, som stode i samband med avdelningens utveckling under den närmaste framtiden och som i detta sammanhang syntes böra ytterligare påpekas. Styrelsen hade visserligen i sin ovan berörda skrivelse framhållit behovet av ökat rumsutrymme, eller rättare sagt särskilt rumsutrymme för tillverkningen av baljväxtkulturer, men sedan styrelsens skrivelse avlåtits, hade ytterligare en säsongs erfarenheter på detta område erhållits. I likhet med föregående år hade naturligtvis även i år nitragintillverkningen måst bedrivas i de vanliga arbetsrummen, som förut vore mer än tillräckligt tagna i anspråk för avdelningens övriga arbeten. Om

det under närmast förflutna och under år 1920 med all tydlighet visat sig, att nitragintillverkningen glädjande nog tenderade att hastigt utvecklas, så hade man samtidigt haft rikligt tillfälle att konstatera svårigheterna att under nuvarande förhållanden utföra dessa arbeten. Hur det överhuvudtaget skulle bli möjligt att under kommande år tillgodose det växande behovet av dylika, för det praktiska jordbruket avsedda kulturer, om ej för tillverkningens bedrivande nödiga utrymmen anskaffades, vore svårt att förstå. En annan omständighet, som även på ett intimt sätt sammanhänge med utrymmesfrågan, vore den, att Barthel sedan flera år tillbaka hyst planer på att vid avdelningen söka åstadkomma utförande, för den jordbrukande allmänhetens räkning, av s. k. azotobacterprov, som avsåge att utröna åkerjordars kalkningsbehov. I Danmark, där dylika undersökningar för den jordbrukande allmänhetens räkning bedrivits sedan år 1910, hade för det praktiska jordbruket betydande fördelar därmed vunnits, såsom också klart framginge av det föredrag, som föreståndaren för danska statens Planteavels-laboratorium, H. R. Christensen, hållit vid lantbruksakademiens marsksammanträde innevarande år. Enligt förlydande komme även i Schweiz dylika undersökningar att upptagas vid jordbruksförsöksanstalten i Liebefeld-Bern.

Malmöhus läns hushållningssällskap hade ifrågasatt upptagande av bland annat kalkningsbehovsundersökningar här i landet och anstaltens nämnd, till vilken ifrågavarande hemställen remitterats, hade påpekat att, oaktat det vore i hög grad önskligt, att dylika undersökningar i större skala kunde komma till stånd även hos oss, otillräckligheten av utrymmet i de bakteriologiska arbetslokalerna för närvarande lade oöverstigliga hinder i vägen härför.

Barthel ville därför på grund av såväl tidigare åberopade som nu anförda skäl hos styrelsen hemställa om åtgärders vidtagande för att avdelningens byggnadsfråga innevarande år ånyo måtte upptagas till prövning.

Beträffande svårigheterna för att för vinnande av ökat lokalutrymme för bakteriologiska avdelningen använda den gamla institutionsbyggnaden hade Barthel vidare framhållit följande.

Det svåraste hindret för den nuvarande verksamheten vid avdelningen vore, förutom det absolut otillräckliga totalutrymmet, även de enskilda rummens alltför ringa storlek. Detta gällde, med undantag för salen 1 trappa upp, för hela huset. Genom att borttaga mellanväggarna mellan flera rum i någondera av de båda våningarna skulle man visserligen vinna ett utrymme, som för några år framåt, ehuru väl ej för längre tid, kunde anses tillfredsställande, men det återstode då svårigheten att i den sålunda omändrade våningen införa lämpliga draganordningar m. m., som för de biokemiska arbetenas bedrivande vore oundgängliga. Erfarenheten hade emellertid just med avseende på denna institutionsbyggnad lärt, att det vore så gott som omöjligt att i en äldre, för laboratorieändamål ursprungligen ej alls avsedd byggnad, införa på tillfredsställande sätt fungerande anordningar i ovan berörda hänseende.

Såsom föreståndare för husdjurs- och mejeriavdelningen framhöll jag i min skrivelse, att genom 1920 års riksdags beslut frågan om be-

hövlig personal vid avdelningen blivit i det närmaste löst, men att det för vinnande av ett lyckligt resultat av avdelningens arbete vore av den största vikt, att även frågan om utvidgning av avdelningens arbetslokaler med snaraste finge sin lösning. Jag anförde i ämnet följande.

Under de gångna åren av centralanstaltens tillvaro hade husdjurs- och mejeriavdelningen icke haft tillgång till egna laboratorier eller något särskilt försöksstall, utan endast förfogat över några vanliga boningsrum, användna som expeditjons- och arbetslokaler, samt över den i gamla stallbyggnaden inredda ladugården. Att detta hittills kunnat gå för sig hade varit beroende dels därpå, att försöksverksamheten huvudsakligen varit förlagd till enskildas ladugårdar i olika landsdelar, dels därpå, att genom välvilligt tillmötesgående från föreståndarna för de kemiska och bakteriologiska avdelningarna avdelningens överassistent hittills beretts laboratorientrymme å bakteriologiska laboratoriet och avdelningens ordinarie assistent beretts tillfälle att arbeta på kemiska avdelningens laboratorium.

Genom arbetets ökade omfattning vore emellertid båda dessa utvägar icke längre användbara. Av skäl, som professor Barthel i sin samtidiga skrivelse närmare framhållit, vore de laboratorielokaler, över vilka bakteriologiska avdelningen förfogade, ej längre tillräckliga för avdelningens egen räkning. Givetvis komme svårigheterna att än ytterligare ökas, då även de för mejeriförsöken behövliga analyserna skulle utföras därstädes, och någon möjlighet att i laboratoriet placera härför behövlig arbetshjälp föreläge under nuvarande förhållanden icke. Detta vore så mycket mera beklagligt, som genom tillmötesgående från mjölkcentralen i Stockholm den i min skrivelse den 20 juni 1919 föreslagna utvidgningen av de åt mejeriförsöken upplåtta lokalerna nu vore i det närmaste färdig och de centrala mejeriförsöken sålunda kunde upptagas i ökad omfattning, endast lokala möjligheter funnes att här utföra de i sammanhang härmed behövliga analyserna.

Å kemiska laboratoriet mötte liknande svårigheter. Som professor Söderbaum påvisat, vore laboratoriets utrymme och utrustning otillräcklig redan för detsamma egen personal. Det omfattande analysarbete, som under de senaste åren utförts av husdjursavdelningens ordinarie assistent, hade därför huvudsakligen måst ske utanför den ordinarie arbetstiden och i stor utsträckning genom kvälls- och nattarbete. Det låge i öppen dag, att man icke genom en dylik anordning kunde uppehålla ens det starkaste intresse för försöksarbetets fortgång. De lovande resultat, assistenten Edins undersökningar redan givit, gjorde det till en plikt att söka bereda honom och hans närmaste medhjälpare bättre arbetsvillkor än hittills. Hit hörde i första hand behövtligt laboratorientrymme för utförande av de kemiska och botaniska analyser, som sammanhängande med husdjursavdelningens centrala försöksverksamhet, men också inrättandet av ett försöksstall och övrig utrustning, som gjorde det möjligt att fullfölja de försöksuppgifter, som framginge dels av avdelningens föregående verksamhet, dels av de nya tidsförhållandenas krav. Under de gångna årens arbete hade den praktiska försöksverksamheten hunnit så långt, att den ovillkorligen måste kunna kompletteras med mera vetenskapligt lagda försök, om avdelningens verksamhet i sin helhet skulle kunna fylla sin uppgift. Så måste

smältbarhetsförsök utföras i sammanhang med varje försök, som hade till uppgift att närmare bestämma de olika fodermedlens produktionsvärde, och ett närmare klarläggande av de olika husdjurens näringsbehov förutsatte möjlighet att anordna kväveomsättningsförsök med olika djurslag. Icke minst nu, då yttre förhållanden medförde minskad import av äggviterika fodermedel och en ökad produktion av foderäggvita inom landet, bleve dessa försök av högsta värde, varför helt andra möjligheter finge skapas för deras genomförande än de, som nu föreläge. Varje någorlunda väl utrustad försöksstation på utfodringslärans område i utlandet hade också till sitt förfogande respirationsapparater, så att vid behov sådana försök, som endast kunde utföras med hjälp av dylika apparater, kunde genomföras.

Det under år 1919 framlagda förslaget till uppförande av en ny institutionsbyggnad åt avdelningen för husdjursskötsel och mejerihantering liksom ett nytt försöksstall hade således omfattat endast sådana åtgärder, som vore synnerligen av behovet påkallade och icke kunde uppskjutas, om försöksverksamheten skulle kunna hålla jämna steg med tidsförhållandenas utveckling. Icke heller syntes de beräknade kostnaderna få anses höga i förhållande till de ekonomiska värden, som av denna försöksverksamhet berördes, eller till de omkostnader staten redan iklätt sig för andra näringsgrenar.

Av den utav vederbörande avdelningsföreståndare sålunda lämnade utredningen, anför styrelsen vidare, syntes tydligt framgå, att möjlighet icke funnes att med användande av den gamla institutionsbyggnaden få någon tillfredsställande lösning av lokalfrågan för de avdelningar, för vilka uppförande av nya institutionsbyggnader nu ifrågasatts.

Det återstode då att utreda på vilket sätt *den gamla institutionsbyggnaden* lämpligast skulle användas, sedan de nu i densamma inrymda institutionerna genom de ifrågasatta nybyggnaderna erhållit nya lokaler. Här om anför styrelsen.

Styrelsen hade förut framhållit, att denna byggnad tillhörde lantbruksakademien och att det för denna liksom för centralanstalten skulle vara till avgjord fördel, om akademien kunde bli i tillfälle att till densamma förflytta sitt bibliotek och där bereda tjänstebostad åt sin sekreterare, som tillika vore sekreterare i styrelsen för centralanstalten och ordförande i anstaltens nämnd. Tydligt vore emellertid, att centralanstalten själv även efter de föreslagna nya institutionsbyggnadernas uppförande med stor fördel kunde använda den ifrågavarande byggnaden. Med anledning av den utvidgning av jordbruksavdelningens försöksverksamhet, som möjliggjorts genom en till centralanstalten överlämnad donation, liksom också till följd av den normala utvecklingen av denna för vårt jordbruk så viktiga avdelnings verksamhet komme denna avdelning säkerligen att snart nog bli i behov av betydligt större lokaler än den redan förfogade över. Härtill komme, att centralanstalten i sammanhang med anställandet av flera tjänstemän under nuvarande bostadsförhållanden i Stockholm syntes bli nödsakad att reservera ökat utrymme för bostäder åt dessa.

Om Kungl. Maj:t icke skulle finna skäl föreligga att till lantbruksakademien disposition återlämna den ifrågavarande byggnaden, finge styrelsen hemställa, att densamma fortfarande måtte reserveras för centralanstaltens behov, att av densamma disponeras på sätt, Kungl. Maj:t kunde finna gott att närmare bestämma, sedan byggnaden efter de nya institutionsbyggnadernas uppförande blivit för annat ändamål disponibel.

Sedan jordbruksavdelningens behov av ökat lokalutrymme då hunnit blivit närmare utrett, kunde denna avdelning överflyttas till den gamla institutionsbyggnaden och jordbruksavdelningens nuvarande lokaler liksom överskjutande utrymme i gamla institutionsbyggnaden inredas till bostadslägenheter, bibliotek m. m.

Men även utan en sådan överflyttning av jordbruksavdelningen skulle den gamla institutionsbyggnaden med fördel kunna av centralanstalten utnyttjas för beredande av bostadsutrymme åt vissa dess funktionärer.

Bottenvåningen, som nu disponerades av avdelningen för lantbrukskemi, skulle kunna disponeras till två familjebostäder om vardera 4 rum och kök och våningen en trappa upp, som förut utgjort tjänstebostad för akademiens agrikulturkemist, skulle kunna lämna utrymme dels för en familjebostad å 5 rum och kök med jungfrukammare och dels för en dublett för ogift tjänsteman eller expeditjonslokal för styrelsens sekreterare, kamrerare och notarie. Detta senare under förutsättning att den i samma våning belägna bostadslägenheten bleve uttyrd åt styrelsens sekreterare, något som skulle vara av stor betydelse för anstalten, då styrelsens sekreterare samtidigt vore dennas verkställande ledamot och genom sin bosättning vid Experimentalfältet mer än hittills skulle kunna fullgöra sin uppgift att vara styrelsens ombud på platsen.

Vindsvåningen upptoges redan nu av två assistentbostäder.

På grund av vad sålunda anförts och med åberopande i övrigt av den framställning med tillhörande bilagor, som styrelsen den 7 november 1919 avgivit, har styrelsen hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att för uppförande vid Experimentalfältet av nya institutionsbyggnader för centralanstaltens kemiska och bakteriologiska avdelningar samt dess avdelning för husdjursskötsel och mejerihantering ävensom av en ny försöksladugård liksom också för tillbyggnad av den botaniska avdelningens institutionsbyggnad och uppförande av en ny bostad för denna avdelnings vaktmästare på extra stat för år 1922 anvisa ett anslag av sammanlagt 1,638,000 kronor.

Genom remiss anbefalld att häröver avgiva utlåtande har lantbruksakademien i skrivelse den 6 september 1920 anført, att akademien, som fortfarande ansåge, att det skulle vara till ömsesidig fördel för såväl akademien som centralanstalten, om akademien, sedan de ifrågasatta nybyggnaderna vid Experimentalfältet uppförts, återfinge dispositionsrätten över den gamla institutionsbyggnaden, emellertid, om Kungl. Maj:t icke skulle finna skäl att till lantbruksakademien

nu återlämna densamma, med hänsyn till de av centralanstaltens styrelse anförda förhållandena, icke ansåge sig böra göra någon invändning emot styrelsens hemställan, att byggnaden fortfarande måtte användas för centralanstaltens behov, att av densamma disponeras på sätt, Kungl. Maj:t kunde finna gott närmare bestämma. Då akademien icke heller i övrigt hade något att emot framställningen erinra, finge akademien tillstyrka bifall till densamma.

Emot detta akademiens beslut, i den mån det innebure ett frånträdande av dispositionsrätten till den gamla institutionsbyggnaden, anmälde akademiens hedersledamot, professorn H. Juhlin Dannfelt, reservation.

Lantbruksstyrelsen har i utlåtande den 28 september jämväl tillstyrkt bifall till centralanstaltens framställning.

Byggnadsstyrelsen har i den 2 december 1920 avgivet utlåtande anført, att styrelsen icke funnit annat att erinra, än att arbetskostnaderna inom byggnadsfacket efter den nu avslutade konflikten så förändrats, att den i förevarande fall beräknade kostnaden, 1,638,000 kronor, icke numera kunde anses tillräcklig. I vad mån de avtalade lönerna komme att inverka på den totala kostnaden, läte sig emellertid för närvarande icke bedömas, men syntes löneökningarna komma att medföra en höjning av byggnadskostnaderna med 20 å 25 %.

*Departements-
chefen.*

Såsom av den nu lämnade redogörelsen framgår, åsyfta de framlagda förslagen beredande av ökat utrymme och ändamålsenligare lokaler åt centralanstaltens kemiska avdelning, avdelningen för husdjursskötsel och mejerihantering samt de bakteriologiska och botaniska avdelningarna. Därjämte föreslås byggande av en försöksladugård för husdjursavdelningen. Frågan om nya och bättre lokaler åt anstaltens jordbruksavdelning har även berörts liksom behovet av ökat bostadsutrymme för anstaltens tjänstemän.

Av dessa förslag intager det om försöksladugården en fristående ställning, och jag skall senare yttra mig därom. Även den botaniska avdelningens byggnadsfråga har i förslaget ställts oberoende av övriga byggnadsföretag. De återstående byggnadsfrågorna stå däremot i det beroende av varandra, att de måste behandlas i ett sammanhang.

Utredningen ådagalägger på ett enligt min mening övertygande sätt, att de nuvarande lokalerna för kemiska och bakteriologiska avdelningarna samt avdelningen för husdjursskötsel och mejerihantering äro i hög grad otillräckliga och även i flera andra hänseenden synnerligen otillfredsställande. Att så är förhållandet kan jag också av

egen erfarenhet till fullo vitsorda. Om än på ett tidigare stadium, då de särskilda avdelningarnas verksamhet var av mindre omfattning, de nuvarande institutionslokalerna kunnat anses nödtorftigt nöjaktiga, hava småningom allt större svårigheter yppat sig att kunna i dessa lokaler bedriva de undersökningar och försök m. m., vilka på grund av arbetets utveckling och vetenskapens framsteg måst upptagas på arbetsprogrammet. Särskilt har det visat sig ytterst svårt och i flera fall alldeles omöjligt att giva arbetet den omfattning och den läggning, som måste krävas av en institution, som är avsedd till det praktiska jordbrukets gagn. Lokal-förhållandena hava alltmåra verkat förlamande å avdelningarnas verksamhet och hinder hava framträtt, vilka under nuvarande förhållanden varit omöjliga att övervinna. Det måste emellertid anses för landets jordbruk vara av största betydelse, att centralanstalten sättes i stånd att fullfölja och utveckla sin verksamhet. Denna verksamhet har redan lämnat resultat, som äro synnerligen viktiga både i vetenskapligt och ekonomiskt hänseende. Anstalten har också förvärvat sig en internationellt uppmärksammas och aktad plats bland de forskningsinstitut, som sträva att föra jordbruket framåt. Det är därför enligt min övertygelse av ett oundgängligt behov påkallat att ofördröjligen vidtaga åtgärder för att avhjälpa de nuvarande bristerna i lokalhänseende vid denna anstalt.

Om detta gäller själva institutionslokalerna, äro svårigheterna icke mindre på grund av bristande bostadsutrymme för en stor del av anstaltens tjänstemän, synnerligast efter den utökning med tre laboratorer och två ordinarie assistenter, som beviljades vid fjolårets riksdag. Centralanstaltens styrelses av riksdagen godkända förslag den 7 november 1919 innehöll, att föreståndare, överassistenter och vaktmästare skulle bibehållas vid bostadsförmån på samma villkor som hittills, men att övriga bostadslägenheter skulle disponeras av styrelsen för att uthyras åt tjänstemännen mot i allmänna hyresmarknaden för motsvarande bostadslägenheter gällande hyra. Härigenom skulle vinnas bland annat den fördelen, att bostad kunde tillhandahållas isynnerhet åt sådana tjänstemän, vilkas ständiga närvaro å Experimentalfältet vore på grund av arbetets art mest behövlig. Det är nu nödvändigt att bereda ett ökat antal bostadslägenheter för att den ökade personalen må kunna till fullo utnyttjas i centralanstaltens arbeten, av vilka åtskilliga kräva fortgående tillsyn dygnet om. Genom hyra för lokalerna kommer viss inkomst att beredas.

Jag förbiser icke, att den invändningen kan göras, att tidpunkten för igångsättande av ett mera vidlyftigt byggnadsföretag nu är mindre lämpligt ur budgetsynpunkt och på grund av att byggnadskostnaderna

för närvarande äro högt uppdrivna. Men jag kan icke finna dessa hänsyn böra få verka därhän, att icke det ifrågavarande, i hög grad trängande behovet blir med det snaraste avhjälpt, helst stora ekonomiska resultat kunna vinnas genom forsknings- och försöksarbetet vid denna anstalt. Det är emellertid uppenbart, att det är nödvändigt att söka anordna byggnadsföretaget i dess helhet så billigt som är möjligt utan att ändamålet förfelas, och att man måste i syfte av kostnadernas nedbringande kombinera planläggningen på det mest praktiska och ändamålseuliga sätt. Sålunda kan byggnadsarbetet fördelas på mer än ett år. Detta är en fördel med hänsyn ej blott därtill att kostnaden också fördelas på mer än ett år utan även därtill att det möjliggör de olika avdelningarnas flyttning utan alltför störande rubbning i försöksarbetet.

Det må i detta sammanhang också anmärkas, att alltsedan centralanstaltens inrättande år 1907 icke några nybyggnader ägt rum vid densamma med undantag för entomologiska avdelningen i sammanhang med denna avdelnings förflyttning till Experimentalfältet.

För bedömande av byggnadsbehovets omfattning bör först erinras om hur de nuvarande lokalerna äro disponerade.

I lantbruksakademiens gamla, på 1830-talet uppförda byggnad vid Experimentalfältet disponerar nu den kemiska avdelningen hela bottenvåningen, bestående av 10 huvudsakligen små rum. Av dessa användes ett till verkstad och kan lämnas ur räkningen. Dessutom har samma avdelning vissa utrymmen i källaren och ett par förrådsrum på vinden. Omedelbart utanför huset, på dess södra sida, ligger avdelningens försöksgård med växthus, cisterner för kärlförsök m. m.

En trappa upp i samma hus disponerar husdjurs- och mejeriavdelningen 6 rum, varav en större sal. Fyra av de övriga rummen äro ganska små. På andra sidan om salen har bakteriologiska avdelningen tre rum, varav två helt små, jämte ett mörkrum, tillika passage, och en tambur.

I vindsvåningen i denna byggnad finnas två bostadslägenheter om 3 rum och kök för tjänstemän vid anstalten.

Jordbruksavdelningen har i särskild, år 1907 uppförd träbyggnad, fyra rum, varav två mindre.

Av de nuvarande tre laboratorerna har en bostadsvåning om tre rum och kök, en har en dublett och en saknar bostad inom institutionsområdet. Av de åtta ordinarie assistenterna hava två bostad om tre rum och kök, två bostad om två rum och kök, en har ett enkelrum och tre sakna bostad inom området.

Enligt förslaget skulle två nya institutionsbyggnader uppföras.

I den ena skulle inrymmas å nedre botten kemiska avdelningen med 15 rum och en trappa upp bakteriologiska avdelningen med 14 rum. Den andra byggnaden skulle disponeras av husdjurs- och mejeriavdelningen med 11 rum å nedre botten, därav två stora laboratorier, och 13 rum en trappa upp, därav ett i reserv. Övervåningarna i bägge byggnaderna skulle inredas huvudsakligen till bostäder för assistenter m. fl. med tillhoppa 4 lägenheter om 3 å 4 rum med kök samt enkelrum för ordinarie och extra assistenter m. m. Källarvåningarna skulle upptagas av pannrum, kolförråd, andra förråd, verkstads- och uppackeringsrum, lokaler för grovarbeten, smides- och snickeriverkstäder samt källare för hushållen, varjämte en stor del av källarvåningen i byggnaden för husdjurs- och mejeriavdelningen skulle avses till lokaler för respirationsförsök med djur, vilka försök kräva konstant temperatur.

Genom dessa nybyggnader skulle enligt förslaget den nuvarande gamla institutionsbyggnaden med undantag av en del av källarvåningen, som fortfarande skulle i samband med försöksgården användas av den kemiska avdelningen, bliva disponibel för annat ändamål. Såsom sådant har framhållits bättre tillgodoseende av jordbruksavdelningens lokalbehov. Denna avdelnings nuvarande arbetslokaler äro nämligen alldeles för trånga för den vid avdelningen planerade verksamheten. Jag har från den nye föreståndaren för denna avdelning, professor H. J. von Feilitzen, erhållit ett yttrande angående lämpligheten av att för avdelningen taga i anspråk våningen en trappa upp i den gamla byggnaden. Professor von Feilitzen erinrar först om den utvidgning av jordbruksavdelningens verksamhet, som vore avsedd i och med inrättandet av fasta försöksgårdar för jordbruket, samt den utvidgade lokala försöksverksamhet, som även syntes påkallad, och de undersökningar i stor skala, som borde komma till stånd rörande den svenska jordens kalkbehov och jordmånernas beskaffenhet i övrigt, vilket allt komme att kräva utvidgade arbetslokaler. Han yttrar därefter i huvudsak följande:

Utom de nuvarande fyra arbetsrummen hade avdelningen icke något förrådsrum, intet vindsutrymme till förvaring av avdelningens meddelanden, av sädes- och fröprover etc., och ingen plats finnes för verkställande av de enklaste höanalyser, av sädes- eller fröundersökningar etc.

I och med det att systematiska undersökningar av jordmånernas kalkbehov skulle igångsättas, hade det varit önskvärt att samtidigt kunna något nogare klassificera dessa jordar och då även verkställa siktning- och slammingsprov. Något dylikt kunde av brist på plats och inredning ej ske.

Avdelningens verksamhet hade vid ombytet av föreståndare uppdelats i två underavdelningar, nämligen en rörande åkerjordens bearbetning, torrläggning och bevattning, gödning etc., och en rörande speciell växtodling. Detta komme otvivel-

aktigt att mycket snart medföra behov av ökade arbetskrafter och därmed ökat nödvändigt utrymme av arbetslokaler.

Då en till- eller påbyggnad av avdelningens nuvarande institutionsbyggnad icke syntes vara lämplig, och byggnaden dessutom mycket väl läte sig lätt och för relativt låga kostnader omvandla till bostäder, varvid man av nuvarande arbetslokaler kunde erhålla två mindre bostadslägenheter om 2 rum och kök, syntes detta vara den lämpligaste användningen av denna byggnad.

Skulle den utvidgade jordbruksavdelningen inrymmas i lokalerna en trappa upp i gamla institutionsbyggnaden, borde de lämpligen disponeras så, att tre mindre rum begagnades av underavdelningen för växtodling, ett rum bleve föreståndarens arbetsrum, ett rum begagnades för skrivbiträden åt föreståndaren, den stora salen användes till arbetsrum för assistenter vid underavdelningen för bearbetning, gödsling etc. och samtidigt begagnades till bibliotek för avdelningen och att bakteriologiska avdelningens nuvarande tre rum finge kvarvara som laboratorium för utförande av enklare massundersökningar av jord, skördeprodukter etc., och vilka undersökningar man icke ansåge sig böra belasta kemiska avdelningen med.

Det kunde möjligen tyckas, som om utrymmet för ögonblicket vore något väl stort tilltaget, men med kännedom om, huru snart från början såsom »lagom» ansedda arbetslokaler bleve för tränga, ansåge von Feilitzen det helt visst vara oklokt, om man på den grund vidtog någon beskärning av lokaliteterna, även om för allra närmaste tiden t. ex. ett rum kunnat undvaras.

Professor von Feilitzen ville alltså såsom sin bestämda uppfattning framhålla, att den föreslagna utvägen för användning av andra våningen i äldre institutionsbyggnaden till arbetslokaler för den utvidgade jordbruksavdelningen skulle vara en synnerligen lycklig lösning till användning av dessa lokaler.

Vad beträffar bottenvåningen i gamla institutionsbyggnaden har ifrågasatts att inreda den till bostadslägenheter, varjämte även andra användningssätt alternativt föreslagits.

De bägge nya institutionsbyggnaderna beräknades år 1919 draga en kostnad av 1,400,000 kronor, yttre ledningar och planeringar oräknade. Byggnadsstyrelsen har i sitt nämnda utlåtande den 2 december 1920 förklarat sig anse denna kostnad böra ökas med 20 å 25 procent. Den skulle alltså uppgå till 1,680,000 å 1,750,000 kronor. Ehuru väl denna beräkning får anses vara högre än som motsvaras av nu rådande förhållanden finner jag det nödvändigt, att en viss reducering av byggnadsprogrammet sker, särskilt i betraktande av att medel måste avses även till andra byggnadsföretag, vartill jag senare återkommer.

Efter denna utredning och i syfte att söka nedbringa kostnaderna i möjligaste mån samt därjämte tillgodose de olika avdelningarnas oundgängliga lokalbehov, finner jag mig böra föreslå följande plan för lösande av centralanstaltens byggnadsfråga.

Den gamla institutionsbyggnadens mellersta våning upplåtes till jordbruksavdelningen, på sätt denna avdelnings föreståndare hemställt.

Nedre våningen i samma byggnad användes dels för en bostads-våning om 3 eller 4 rum och kök, dels för ett centralbibliotek för samtliga avdelningarna, sammanfört av därtill lämpad litteratur från de olika avdelningarna och möjligen genom utflyttning dit av en del av lantbruksakademiens bibliotek. Genom inrättandet av ett dylikt gemensamt bibliotek skulle avdelningarnas kostnader för bokinköp kunna något nedbringas och arbetet avsevärt underlättas.

För husdjurs- och mejeriavdelningen bör en ny institutionsbyggnad uppföras i huvudsaklig överensstämmelse med det framlagda förslaget. Någon avsevärd reduktion i detta förslag synes mig icke kunna göras, därest lokalerna skola bliva fullt ändamålsenliga. I våningen två trappor upp inredas huvudsakligen bostadslägenheter.

Även för kemiska och bakteriologiska avdelningarna bör ny institutionsbyggnad uppföras. Mot förslaget härtill, i vad det avser institutionslokalerna, har jag icke någon erinran, men våningen två trappor upp, vilken avsetts till bostadslägenheter, synes kunna helt och hållet uteslutas, så att huset erhåller endast två våningar, förutom källarvåningen. Jag finner mig kunna tillstyrka denna inskränkning på den grund, att enligt mitt förslag bostadsutrymme i stället kau beredas dels i en del av gamla institutionsbyggnadens bottenvåning och dels i jordbruksavdelningens nuvarande institutionsbyggnad, vilken blir disponibel efter denna avdelnings bortflyttning.

Vad den botaniska avdelningen angår finner jag visserligen ådaga-lagt, att dess lokalförhållanden böra inom den närmaste framtiden undergå förbättring och utvidgning. Då emellertid den nuvarande föreståndaren för denna avdelning uppnår pensionsålder nästkommande år, synes det mig mindre lämpligt att redan nu föranstalta om byggnadsarbeten i nämnda syfte, utan torde man böra låta den föreståndare, vilken kommer att i sin verksamhet begagna lokalerna, avgiva yttrande angående anordnandet av desamma. Genom ett uppskov med denna del av byggnadsprogrammet kan också möjligen bostadslägenhet beredas den botaniska avdelningens laborator eller vaktmästare i någon av de lägenheter, som kunna inredas efter nu föreslagna omflyttningar. Vissa andra denna avdelning berörande frågor, som hava inverkan på lokalbehovet, torde behöva ytterligare utredas. Jag anser därför den botaniska institutionens hela byggnadsfråga nu böra lämnas å sido.

Slutligen återstår att beröra frågan om ny försöksladugård. Jag finner behovet därav oavvisligt. Den nuvarande ålderdomliga ladugårdsbyggnaden är alldeles oanvändbar för mera ingående försöksuppgifter. Utan att en ny försöksladugård uppföres med moderna och ändamåls-

enliga anordningar till vinnande av exakta försöksresultat är det för framtiden omöjligt för husdjursavdelningen att hålla verksamheten på den höga vetenskapliga nivå, som oundgängligen kräves. Avdelningens arbeten hava nu fortskridit därhän, att dylika försök måste i stor utsträckning företagas för att vinna svar på åtskilliga frågor av största betydelse. Metoder för försöken hava utexperimenterats, men ett tillfredsställande utförande av desamma förhindras av lokalförhållandena i ladugården. Det synes mig uppenbart, att det icke kan få så förbliva, och jag tvekar icke att anse uppförandet av en ny försöksladugård som ett livsvillkor för husdjursavdelningen. Det torde emellertid vara möjligt att utan eftersättande av oundgängliga krav minska denna byggnads golvyta med inemot en tredjedel genom att förlägga densamma i närheten av de äldre ekonomibyggnaderna och för ändamålet utnyttja jämväl dessa.

Enligt den plan för ifrågavarande byggnadsarbeten jag nu framlagt skulle alltså nybyggnaderna kunna inskränka sig till uppförande av en större institutionsbyggnad, en institutionsbyggnad i två våningar och en försöksladugård. Därjämte skulle behövas ändringsarbeten i den gamla institutionsbyggnaden och i jordbruksavdelningens nuvarande institutionsbyggnad.

Att nu exakt beräkna kostnaderna för dessa byggnads- och ändringsarbeten är omöjligt. För att erhålla en ungefärlig uppfattning av den totala kostnadssumman har jag samrått med arkitekten i byggnadsstyrelsen, vice professorn C. Lindholm, vilken uppgjort de vid centralanstaltens styrelses framställning fogade ritningar och kostnadsberäkningar. Professorn Lindholm har, efter tagen del av den av mig nu framlagda byggnadsplanen, i avgiven promemoria framhållit, att vid den tidpunkt, den 2 december 1920, då byggnadsstyrelsen avgav sitt senaste utlåtande i ärendet, dyrtiden beträffande byggnadskostnader i allmänhet var på sin högsta punkt. Sedan dess hade en stor del byggnadsmaterial, i synnerhet järn, sjunkit i pris synnerligen kraftigt, varför beräkningsgrunderna numera borde ställas avsevärt lägre. Professorn Lindholm ansåge sig fördenskull kunna ange kostnaderna till följande approximativa belopp, nämligen:

för institutionsbyggnad i tre våningar för husdjursavdelningen	kronor	730,000: —
» d:o i två våningar för kemiska och bakteriologiska avdelningen	»	640,000: —
» försöksladugård, byggd till omkring $\frac{2}{3}$ av vad ritningen anger	»	60,000: —

för ändringar och reparationer inom gamla institutionsbyggnaden och jordbruksavdelningens nuvarande byggnad	kronor	50,000:—
» yttre ledningar, planering och vägar m. m. ... »		70,000:—
	Summa kronor	1,550,000:—

Byggnadsarbetena torde lämpligen kunna utsträckas under en period av tre år, varigenom tilläventyrs skeende minskningar i byggnadskostnaderna kunna lättare tillgodogöras. Även anslaget bör fördelas på tre år. Såsom förut nämnts har för ifrågavarande byggnadsföretag i årets statsverksproposition beräknats ett anslag av 700,000 kronor. Detta belopp torde också vara erforderligt för år 1922. För de följande två åren skulle alltså erfordras tillhoppa 850,000 kronor.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till uppförande å Experimentalfältet för centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet av dels en ny institutionsbyggnad för husdjurs- och mejeriavdelningen, dels en ny institutionsbyggnad för kemiska och bakteriologiska avdelningarna och dels en försöksladugård samt för vissa ändringsarbeten i den nuvarande gamla institutionsbyggnaden och i jordbruksavdelningens nuvarande institutionsbyggnad anvisa å *extra stat* för år 1922 ett reservationsanslag av ..... kronor 700,000.

Statsrådets övriga ledamöter instämde i vad departementschefen sålunda hemställt.

Hans Maj:t Konungen behagade härtill lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Rune Thygesen.